

อรรถาธิบายเกี่ยวกับสายพันธุ์ แห่งกระบวนการทัศน์ของความรู้

สุนัย เศรษฐบุญสร้าง

พระพุทธเจ้าได้จำแนกประเภทของอุปาทาน หรือความยึดมั่นถือมั่นของมนุษย์ไว้ ๔ ประเภท ได้แก่^๑

๑. กามอุปาทาน (ความยึดมั่นในกาม)
๒. ทิฏฐูปาทาน (ความยึดมั่นในทิฏฐิความเห็น)
๓. สีลัพพตูปาทาน (ความยึดมั่นในศีลและพรต)
๔. อตตวาตูปาทาน (ความยึดมั่นว่าตน)

ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) อธิบายความหมายของอตตวาตูปาทานว่า^๒

‘ความยึดมั่นว่าตน คือ ความยึดถือสำคัญมั่นหมายว่านั่นนี่เป็นตัวตน เช่น มองเห็นเบญจขันธ์เป็นอัตตา อย่างหยาบขึ้นมา เช่น ยึดถือมั่นหมายว่า นี่เรา นั่นของเรา จนเป็นเหตุแบ่งแยกเป็นพวกเรา พวกเขา และเกิดความถือพวก’

สมณะโพธิรักษ์แห่งสำนักสันติอโศก อธิบายความหมายของอตตวาตูปาทานว่า ‘การยึดถือภาษาเป็นอัตตาตัวตน’^๓

ในทัศนะของพุทธศาสนาเห็นว่า สรรพสิ่งในธรรมชาติมีลักษณะเป็นไตรลักษณ์ คือ เป็นอนิจจัง (ไม่เที่ยง) ทุกขตา (ทนตั้งอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้) และ อนัตตตา (ปราศจากแก่นสารความหมายของความเป็นอัตตาตัวตน)

ความเป็นจริงในธรรมชาติจะดำรงอยู่เพียงแต่ละเสี้ยวปัจจุบันขณะ เกิดขึ้นแล้วดับไป เกิดขึ้นแล้วดับไป มิได้ดำรงอยู่อย่างเที่ยงแท้คงที่

อดีตเป็นสิ่งที่ผ่านพ้นไปแล้ว มิได้ดำรงอยู่ ณ ที่ไหนในกาลอวกาศ นอกจากในความทรงจำที่ระลึกขึ้นในปัจจุบัน อนาคตก็นับเป็นสิ่งที่ยังมาไม่ถึง มิได้ดำรงอยู่จริง ณ ที่ไหนในกาลอวกาศ นอกจากในความคาดคะเนที่คิดขึ้นในขณะปัจจุบันอีกเช่นกัน สิ่งที่ยังดำรงอยู่จริง ๆ จึงมีอยู่เพียงแค่วันนี้ในปัจจุบันขณะเท่านั้น

ตัวฉัน x เมื่อ ๓๐ ปีก่อน ขณะที่ยังเป็นเด็กกับตัวฉัน y ที่เป็นผู้ใหญ่ในขณะนี้ ไม่มีอะไรที่เหมือนกันเลย ไม่มีเซลล์ส่วนใด ๆ ในร่างกายของฉัน x ที่เป็นเซลล์ตัวเดียวกับของฉัน y แม้แต่ความรู้สึกนึกคิดในจิตใจของฉัน x (เมื่อตอนเป็นเด็ก) ก็ไม่เหมือนกับของฉัน y (เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่) ในขณะนี้

ถ้าเช่นนั้นอะไรคือ แก่นสาร (essence) ของตัวฉัน อันเป็นสิ่ง (substance) ที่รองรับ และทำหน้าที่ครอบครองเป็นเจ้าของฉัน x เมื่อ ๓๐ ปีก่อน ต่อเนื่องสืบมาจนเป็นฉัน y ในปัจจุบัน จนทำให้เกิดข้อสรุปว่า ฉัน x กับฉัน y เป็นบุคคลคนเดียวกัน หรือเป็นสิ่งเดียวกัน

เมื่อมองลึกลงไปในธรรมชาติระดับอะตอม (Microscopic Physics) ซึ่งเป็นหน่วยวัตถุพื้นฐานของโลกแห่งปรากฏการณ์เชิงประจักษ์ ทฤษฎีควอนตัมชี้ให้เห็นว่า เราจะไม่พบแก่นสารอะไรภายในอะตอม นอกจากคลื่นแห่งความน่าจะเป็น หรือคลื่นของความอาจเป็นไปได้ (probability waves) ที่เกิดจากการเคลื่อนที่

ของอนุภาคด้วยความเร็วสูง เพราะผลแห่งควอนตัม (Quantum effect)

เหมือนใบพัดของพัดลมที่หมุนด้วยความเร็วสูง ก็จะเป็นรูปจานทรงกลมจันใด อนุภาคที่เคลื่อนที่หมุนวนอยู่ในอะตอมด้วยความเร็วสูง ก็จะทำให้อะตอมมีลักษณะเป็นรูปทรงมวลงั้นนั้น

วัตถุที่เราเห็นเสมือนเป็นรูปทรงคงที่ จนทำให้สามัญสำนึกของเราเชื่อมั่นว่า มี 'สิ่ง' ที่ดำรงอยู่อย่างเที่ยงแท้ (อย่างน้อยก็ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง) ในมิติของกาลอวกาศ โดยแท้จริงจึงเป็นเพียงความมีอยู่ของคลื่นแห่งความน่าจะเป็น ที่เลื่อนไหลแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา และเคลื่อนไป (becoming) ในมิติของกาลอวกาศ

เมื่ออนุภาคภายในอะตอม เลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ อะตอมแต่ละอะตอม ที่เกิดจากองค์ประกอบของอนุภาคซึ่งไม่หยุดนิ่งคงที่ ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่งตามไปด้วย ส่งผลให้อะตอม x 1 ณ ระยะเวลาหนึ่ง กับอะตอม x 2 ณ อีกเวลาหนึ่ง แม้จะดูเหมือนเป็นมวลสารของสิ่งๆ เดียวกัน อันคืออะตอม x แต่แท้จริงจะมีความแตกต่างกันในมิติของเวลา

ขณะเดียวกัน จิตที่เป็นธาตุรู้ หรือตัวรับรู้ปรากฏการณ์ซึ่งถูกสังเกต ก็มีการเปลี่ยนแปลง เกิด-ดับ-เกิด-ดับ- อยู่ทุกขณะจิตไม่คงที่ด้วย

สิ่งต่างๆ ที่สามัญสำนึกของเรา เข้าใจว่าเป็นตัวตน ที่ดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์ ในอวกาศที่สมบูรณ์ (absolute space) และในกาลเวลาที่สมบูรณ์ (absolute time) อันมีลักษณะเป็นอัตตาตัวตน, บุคคล, เรา, เขา, คน, สัตว์, สิ่งของ ฯลฯ แท้จริงจึงเป็นเพียงคลื่นแห่งความน่าจะเป็นของกระแสความสืบทอด ที่พุทธศาสนาเรียกว่า 'สันตติ' เท่านั้น

เหตุที่เราคิดว่ามีอัตตาตัวตนของสิ่งต่างๆ เหล่านั้น อยู่ เช่น มีตัวฉัน, ตัวเธอ, นาย ก, นาง ข, สิ่งของ ค,

ฯลฯ ก็เพราะการปรุงแต่งของจิต (สังขาร) ที่บูรณาการ
คลืนแห่งสันตติ ซึ่งถูกรับรู้ดังกล่าวให้เป็นหน่วยเดียวกัน
(Integrated unit) ในความคิด จนเกิดเป็นมโนทัศน์
(concept) แต่ละมโนทัศน์ ซึ่งสะท้อนผ่าน คำ ต่างๆ
ในภาษา

การมีอุปาทานยึดถือมโนทัศน์ที่เกิดจากการ
ปรุงแต่ง (สังขาร) สะท้อนผ่าน 'คำ' นั้นๆ ในภาษาเพื่อ
ยึดถือเอามาเป็นอัตตาตัวตนของสิ่งต่างๆ ที่ดำรงอยู่
อย่างสัมบูรณ์ในโลก ก็คือ 'อัตตวาอุปาทาน' ใน
ความหมายที่สมณะโพธิรักษ์อธิบาย เช่น ยึดถือมโน-
ทัศน์เกี่ยวกับตัวฉัน ซึ่งแทนด้วยสรรพนามในภาษา
คำว่า 'ฉัน' เป็นอัตตาตัวตนของฉัน เป็นต้น

เดการ์ตส์ (Rene Descartes) เคยพยายามพิสูจน์
มูลบทของความจริงพื้นฐาน เกี่ยวกับความมีอยู่จริงของ
ตัวฉัน โดยอ้างเหตุผลว่า 'ฉันคิด ดังนั้นฉันจึงมีอยู่'
(Cogito ergo sum)

เพราะถ้าไม่มี ตัวฉัน ที่กำลังทำหน้าที่คิด และ
สงสัยถึงความมีอยู่ของฉันในขณะนี้ แล้วความคิดหรือ
ความสงสัยเกี่ยวกับความมีอยู่ของตัวฉัน จะเกิดขึ้นมาได้
อย่างไร ฉะนั้น อย่างน้อยที่สุด จะต้องมียิ่งๆ หนึ่งที่
ดำรงอยู่อย่างแท้จริงแน่นอน ซึ่งกำลังคิดหรือสงสัยถึง
ความมีอยู่ของตัวฉันในขณะนี้ และสิ่งๆ นั้นก็คือ ตัว
ตนของฉันนั่นเอง

แต่จากข้อความ 'ฉัน ๑ คิด ดังนั้นฉัน ๒ จึงมีอยู่'
ตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า ฉัน ๑ เท่ากับ ฉัน ๒ กล่าวคือ
ฉัน ๑ ซึ่งกำลังทำหน้าที่คิดหรือสงสัยถึงความมีอยู่ของ
ตัวฉัน โดยเป็นตัวรับ (subject) กับฉัน ๒ ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกรู้
(object) จะต้องเป็นสิ่งๆ เดียวกัน อันหมายความว่า
จะต้องมีสิ่งๆ หนึ่ง (substance) ที่เป็น ตัวตนของฉัน ยืน
พื้นอยู่ก่อนหน้าการพิสูจน์นั้นแล้ว เพื่อทำหน้าที่เชื่อม
โยงฉัน ๑ กับ ฉัน ๒ ให้เป็นสิ่งเดียวกัน

ข้อพิสูจน์ความมีอยู่ของ 'อัตตาตัวตนของฉัน'
ตามตรรกะของเดการ์ตส์ จึงยังมีจุดอ่อนที่เชื่อถือไม่ได้

เมื่อฉันซึ่งกำลังคิดอยู่ในขณะนี้ อันเป็นหน่วย
พื้นฐานที่สุดของโลกแห่งประสบการณ์เชิงประจักษ์ใน
การรับรู้ของเรา ยังมีได้ดำรงอยู่อย่างสัมบูรณ์ ในลักษณะ
ความหมายที่เป็น 'อัตตาตัวตน' อย่างเช่นที่สามัญ
สำนึกของเราเข้าใจ ฉะนั้น จะกล่าวไปถึงความดำรง
อยู่ของอัตตาตัวตนสิ่งอื่นๆ ในโลก

ภาษาและความรู้ของมนุษย์

การก่อตัวของความคิดมีอยู่หลายระดับ ในขั้นตอน
สุดท้ายของความคิด เมื่อมนุษย์คิดถึงมโนทัศน์ของสิ่ง
ต่างๆ อย่างชัดเจนในความคิดนั้น มนุษย์จะคิดเป็นภาษา
ซึ่งพุทธศาสนาเรียกว่า 'วจีสังขาร'

ในมหาจิตตาริสกสูตร มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์
พระพุทธเจ้าได้อธิบายความหมายของสัมมาสังกัปปะ
โดยแสดงระดับความชัดเจนของความคิดที่มีอยู่หลาย
ระดับว่า ได้แก่ ตกโก (ความตริก), วิตักโก (ความวิตก),
สังกัปปโก (ความดำริ), อัปปนา (ความแน่ว), พยัปปนา
(ความแน), เจตโส อภินิโรปนา (ความปักใจ) และ
ระดับสุดท้ายคือ วจีสังขาร (วจีสังขาร) ^๔

มโนทัศน์ที่เกิดจากการปรุงแต่งของความคิด และ
แทนด้วยภาษา (ในขณะที่ยังการก่อตัวของความคิดสมบูรณ์
ชัดเจน จนมนุษย์คิดเป็นภาษาหรือมีวจีสังขาร) นั้น จะ
มีระดับของการปรุงแต่ง หรือสังขารหลายระดับ เช่น

มโนทัศน์เกี่ยวกับ นาย ก., นาย ข., ดช. ค., ดญ.
ท. ฯลฯ เมื่อบูรณาการกันเข้า ก็เกิดการปรุงแต่ง
(สังขาร) เป็นมโนทัศน์ใหม่ ที่มีระดับความซับซ้อนหรือ
ความเป็นสากล (universal) ยิ่งกว่าเดิม อาทิ เกิดเป็น
มโนทัศน์ที่สะท้อนผ่านภาษาคำว่า 'คน' เป็นต้น เมื่อ
เรายึดเอามโนทัศน์คำว่า 'คน' มาเป็นอัตตาตัวตน ก็จะ
คิดว่ามีตัวตนแห่งความหมายของ 'สิ่งที่เป็นคน' อยู่ใน
โลก

ขณะเดียวกัน มโนทัศน์เกี่ยวกับ คน, สัตว์, พืช
เมื่อบูรณาการกันเข้า ก็เกิดการปรุงแต่งเป็นมโนทัศน์

ใหม่ที่มีระดับความซับซ้อนและความเป็นสากลยิ่งขึ้น อาทิ เกิดมโนทัศน์ใหม่ที่สะท้อนผ่านภาษา คำว่า 'สิ่งมีชีวิต' เป็นต้น เมื่อเรายึดเอาภาษาคำว่า 'สิ่งมีชีวิต' มาเป็นอัตราตัวตน เราก็จะสำคัญมันหมายความว่า มีตัวตนแห่งความหมายของสิ่งที่เป็น 'สิ่งมีชีวิต' อยู่ในโลก

และมโนทัศน์เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต, สิ่งไม่มีชีวิต, หรือ เป็นสิ่งที่มีชีวิตก็ไม่ใช่ เป็นสิ่งไม่มีชีวิตก็ไม่เชิง เมื่อบูรณาการกันเข้า ก็เกิดการปรุงแต่งเป็นมโนทัศน์ใหม่ที่มีระดับความซับซ้อนและความเป็นสากลยิ่งๆ ขึ้นไปอีก เช่น เกิดเป็นมโนทัศน์ใหม่ที่สะท้อนผ่านภาษาคำว่า 'สัต' (being) เป็นต้น

ยังเป็นมโนทัศน์ที่มีระดับการปรุงแต่ง (สังขาร) ซับซ้อนมากเท่าไร ก็จะมีอรรถาธิบายครอบคลุมมโนทัศน์ย่อยๆ ไว้มากเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ตัวตนแห่งความหมายของมโนทัศน์แต่ละมโนทัศน์ ที่สะท้อนผ่านคำในภาษา มิได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่จะฝังตัวอยู่ภายใต้ชุดของคำอธิบายที่แสดงความสัมพันธ์ของความหมายระหว่างมโนทัศน์นั้นๆ กับมโนทัศน์อื่นๆ

เช่น มโนทัศน์ของคำว่า 'สวรรค์' ในคริสต์ศาสนา จะมีความหมายอันถูกกำหนดโดยชุดของคำอธิบายในระบบคำสอนชุดหนึ่งในคริสต์ศาสนา ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับมโนทัศน์ข้างเคียงอื่นๆ อาทิ พระเจ้า, ชาตาน, เทวดา ฯลฯ

ตัวอย่างเช่น อาจอธิบายความหมายของ 'สวรรค์' ว่า คือดินแดนของ 'พระเจ้า' ซึ่งมี 'เทวดา' อาศัยอยู่ และ 'ชาตาน' ก็เคยอยู่บน 'สวรรค์' เหมือนกัน แต่เพราะความมักใหญ่ จึงถูกพระเจ้าไล่ออกไปไม่ให้อยู่บน 'สวรรค์' เป็นต้น

ถ้ามโนทัศน์หลักที่สะท้อนผ่านคำในภาษาเปลี่ยนแปลงความหมายไป (มีอัตราวาทุบาทานที่เปลี่ยนไป) มโนทัศน์ย่อยๆ ที่ถูกรวมอยู่ภายใต้อิทธิพลของมโนทัศน์

หลัก หรือมีความเกี่ยวเนื่องกับความหมายของมโนทัศน์หลักเหล่านี้ ก็จะถูกกำหนดให้เปลี่ยนตัวตนแห่งความหมายตามไปด้วย

เช่น เมื่อคำว่า 'สวรรค์' ในความหมายของศาสนาคริสต์ แตกต่างจากความหมายของคำว่า 'สวรรค์' ในศาสนาพุทธ 'เทวดา' ซึ่งเป็นสิ่งที่อาศัยอยู่บนสวรรค์ในความหมายของศาสนาคริสต์ ก็จะมีตัวตนแห่งความหมายที่แตกต่างจาก 'เทวดา' ในศาสนาพุทธ เป็นต้น แม้ว่า จะใช้คำๆ เดียวกัน สะกดเหมือนกัน ออกเสียงอย่างเดียวกัน แทนมโนทัศน์คำว่า 'เทวดา' เหมือนกันก็ตาม

ชุดของคำอธิบาย ที่แสดงระบบความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์ต่างๆ จำนวนหนึ่ง ก็คือ ความรู้ชุดหนึ่งๆ มโนทัศน์เกี่ยวกับความรู้แต่ละชุด จะมีระดับความน่าเชื่อถือ (และความถึอมั่น) แตกต่างกันหลายระดับ ซึ่งสะท้อนผ่านคำต่างๆ ในภาษาหลายคำ เช่น คำว่า 'สมมติฐาน' (hypothesis), 'กรอบความคิด' (conceptual framework), 'ทฤษฎี' (theory), 'กฎ' (law) เป็นต้น

ความรู้ในระดับที่เป็นสมมติฐาน กรอบความคิด ทฤษฎี หรือ กฎ แต่ละชุดเหล่านี้ จะประกอบขึ้นจากความสัมพันธ์ของมโนทัศน์หลักจำนวนหนึ่ง ที่ยึดโยงกันจนเกิดเป็นโครงสร้างของระบบความหมายในคำอธิบายชุดหนึ่งๆ เกี่ยวกับโลก ซึ่งจะมีอิทธิพลกำหนดความหมายของมโนทัศน์ย่อยๆ ที่มาเกาะยึดอยู่กับมโนทัศน์หลักเหล่านี้

คำที่เป็นกฎแฉสำคัญ ซึ่งสะท้อนมโนทัศน์หลักที่ยึดโยงกันเป็นโครงสร้างของระบบความหมายในความรู้แต่ละชุด จะทำหน้าที่คล้ายกับการเรียงตัวของกรดอะมิโนในสาย DNA ที่ก่อให้เกิดรหัสทางพันธุกรรมชุดหนึ่งๆ

รหัสทางพันธุกรรมของความรู้ จะมีอิทธิพลกำหนดลักษณะสำคัญของสายพันธุ์ แห่งความรู้ชุดนั้นๆ เช่นเดียวกับที่รหัสทางพันธุกรรมในยีนส์ ทำหน้าที่คล้ายแบบพิมพ์เขียวหรือโปรแกรมที่ควบคุมการแบ่งตัวของเซลล์

ตลอดจนควบคุมการยึดโยงระหว่างกลุ่มเซลล์แต่ละกลุ่ม ให้เป็นไปตามพิมพ์เขียวแห่งโครงสร้างทางพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิตนั้นๆ

ถ้าตำแหน่งแห่งที่ของคำที่เป็นกุญแจสำคัญ ภายใต้โครงสร้างความสัมพันธ์ของระบบความหมายในความรู้อื่นๆ เปลี่ยนแปลงไป จนส่งผลทำให้รหัสทางพันธุกรรมของความรู้เปลี่ยนแปลงจากเดิมอย่างมีนัยสำคัญ ก็จะทำให้สายพันธุ์ของความรู้เหล่านั้นๆ เกิดการเปลี่ยนความหมายไปด้วย ดังที่ โทมัส คูห์น (Thomas S.Kuhn) เรียกว่ามีการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (paradigm shift) เกิดขึ้น*

ตัวอย่างเช่น ภายใต้กรอบความคิดหรือทฤษฎีที่มนุษย์เชื่อว่า 'ดวงอาทิตย์หมุนรอบโลก' ชุดของความรู้เกี่ยวกับจักรวาลวิทยาจะเป็นอย่างหนึ่ง ความหมายของปรากฏการณ์ต่างๆ อาทิ การเกิดกลางวัน-กลางคืน, การโคจรของดวงดาว, การเกิดฤดูกาลบนโลก ฯลฯ ก็จะมี ความหมายในลักษณะแบบหนึ่ง ตามสายพันธุ์แห่งกระบวนทัศน์ของความรู้ ที่ถูกกำหนดโดยรหัสทางพันธุกรรมของความรู้ดังกล่าว

แต่เมื่อมีการสลับตำแหน่งแห่งที่ในระบบความหมายของคำที่เป็นกุญแจสำคัญ ซึ่งเปรียบเสมือนรหัสทางพันธุกรรมของความรู้ เช่น จาก 'ดวงอาทิตย์หมุนรอบโลก' เป็น 'โลกหมุนรอบดวงอาทิตย์' รหัสทางพันธุกรรมของความรู้จะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม (เหมือน การสลับตำแหน่งแห่งที่ของกรดอะมิโนในสาย DNA ที่ทำให้รหัสทางพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิต เปลี่ยนไปจากเดิม) ส่งผลให้เกิดสายพันธุ์แห่งความรู้ชุดใหม่ เกิดทฤษฎีใหม่หรือกระบวนทัศน์ใหม่ของความรู้เหล่านั้นๆ อันจะมีอิทธิพลทำให้คำต่างๆ ที่สะท้อนมโนทัศน์ ซึ่งยึดโยงอยู่กับโครงสร้างของมโนทัศน์หลัก มีความหมายเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมด้วย

เช่น ตัวตนของ 'จักรวาล' หรือ 'โลก' ในความหมายภายใต้สายพันธุ์แห่งกระบวนทัศน์ของความรู้ที่

เชื่อว่า 'ดวงอาทิตย์หมุนรอบโลก' จะแตกต่างจากความหมายภายใต้สายพันธุ์ แห่งกระบวนทัศน์ของความรู้ที่เชื่อว่า 'โลกหมุนรอบดวงอาทิตย์' เป็นต้น

ทฤษฎีวิวัฒนาการของความรู้

มองในแง่นี้ พัฒนาการของความรู้มนุษย์ จะมีแง่มุมบางอย่างที่คล้ายคลึงกับทฤษฎีวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต

ตามตรรกะของทฤษฎีวิวัฒนาการ ความหลากหลายทางพันธุกรรม จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญของกลไกธรรมชาติ ในการคัดเลือกสายพันธุ์ของสิ่งมีชีวิต ซึ่งมีความเหมาะสมสอดคล้องกับเงื่อนไขของธรรมชาติที่เปลี่ยนไปในแต่ละยุคสมัย เพื่อช่วยให้มีตัวแทนของเผ่าพันธุ์สิ่งมีชีวิต สืบทอดดำรงต่อไปโดยไม่สูญพันธุ์ไปจากโลก

การปรับตัวของสายพันธุ์สิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งๆ จะกระทำได้ในขอบเขตหนึ่ง เช่น ยีราฟพันธุ์คอสั้นถึงพยายามยืดคอให้ยาวอย่างไรๆ ก็จะถูกกำหนดโดยรหัสทางพันธุกรรมในยีนส์ของยีราฟพันธุ์นั้น ไม่ให้มันคอยาวไปกว่านั้น

แต่เมื่อสภาพแวดล้อมในธรรมชาติ เปลี่ยนแปลงไป จนยีราฟพันธุ์คอสั้นหาอาหารไม่ค่อยได้ ขณะที่สายพันธุ์ใหม่ของยีราฟพันธุ์คอยาว ที่สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดีกว่าเดิม เกิดขึ้น ก็จะได้รับคัดเลือกจากธรรมชาติ (natural selection) ให้เป็นตัวแทนของเผ่าพันธุ์ยีราฟที่จะดำรงชีวิตอยู่ต่อไป เพราะเป็นสายพันธุ์ที่เหมาะสมต่อการอยู่รอด ภายใต้ภาวะเงื่อนไขของธรรมชาตินั้นๆ มากที่สุด (survival of the fittest)

ในทำนองเดียวกัน ก็กิจกรรมปกติในสายพันธุ์แห่งกระบวนทัศน์ของความรู้ แต่ละกระบวนทัศน์ (normal science) จะสามารถปรับกรอบความคิด หรือตัวทฤษฎีเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ของธรรมชาติ (puzzle solving) ได้ในขอบเขตหนึ่งเท่านั้น

แต่เมื่อสถานการณ์ที่เป็นเงื่อนไขแวดล้อมต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก จนมีปรากฏการณ์ที่สายพันธุ์แห่งความรู้ในกระบวนทัศน์นั้น ๆ ตอบปัญหาไม่ได้ (anomalies) เพิ่มจำนวนมากขึ้น ๆ ขณะที่ผู้เสนอสายพันธุ์ของความรู้ในกระบวนทัศน์ใหม่ ที่มีศักยภาพในการตอบปัญหา และแก้ปัญหาภายใต้เงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงไปได้ดีกว่าเดิมขึ้นมาแข่งขัน สายพันธุ์แห่งความรู้ในกระบวนทัศน์ใหม่นี้ดังกล่าวก็นับว่ามีโอกาสจะได้รับการคัดเลือกจากธรรมชาติ ให้เป็นตัวแทนของความรู้กระแสหลักที่จะดำรงอยู่ต่อไป เมื่อนั้นก็จะมีปรากฏการณ์ที่โทมัส คูห์น เรียกว่า การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (paradigm shift) เกิดขึ้น ในสายธารแห่งวิวัฒนาการของความรู้มนุษย์

ปรากฏการณ์เช่นนี้ จะเห็นได้จากกรณีการเกิดลัทธิหรือนิกายต่าง ๆ ในทางศาสนาด้วย โดยในแต่ละยุคสมัย อาจจะมีผู้เสนอแนวความคิด ที่หลากหลายในการอธิบาย หรือตีความคำสอนทางศาสนา (เหมือนการกลายพันธุ์ของสายพันธุ์ชีวิตหนึ่ง ๆ ซึ่งเกิดจากรหัสทางพันธุกรรมในยีนส์ที่เปลี่ยนไป อันมีโอกาสดังกล่าวเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา) แต่ถ้ามลัทธิหรือนิกายหลักของศาสนานั้น ๆ ยังสามารถตอบปัญหา และช่วยแก้ปัญหาของมนุษย์ในยุคสมัยนั้นได้คืออยู่ แนวการอธิบายคำสอนทางศาสนา ลักษณะใหม่นี้ดังกล่าวก็นับว่ามีผู้นิยมนับถือ และจะเสื่อมสลายไปในเวลาอันรวดเร็ว (เหมือนสิ่งมีชีวิตที่กลายพันธุ์ไป ถ้าไม่มีจุดเด่นที่ทำให้สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดีกว่าสายพันธุ์เดิม ก็จะถูกคัดเลือกสายพันธุ์ต่อไปได้ยาก เช่นอาจถูกสังคามของสิ่งมีชีวิตสายพันธุ์หลักมองว่าเป็นพวกนอกคอก ไม่ยอมให้เข้าฝูง เมื่อต้องต่อสู้กับธรรมชาติอย่างโดดเดี่ยว ก็จะสูญพันธุ์ในเวลาอันรวดเร็ว เป็นต้น)

ในทางกลับกัน ถ้ามลัทธิหรือนิกายหลักทางศาสนานั้น ๆ กำลังตกต่ำ และแนวการอธิบายคำสอนทางศาสนาใหม่ สามารถตอบปัญหา และช่วยแก้ปัญหาของผู้คนได้ดีกว่าลัทธิหรือนิกายทางศาสนาเดิม ก็จะมีผู้หันมา

ศรัทธาแน่นถือมากขึ้น ๆ จนลัทธิหรือนิกายทางศาสนาใหม่นั้น กลายเป็นกระบวนทัศน์ของความเชื่อหลักแทนที่กระบวนทัศน์ของลัทธิหรือนิกายทางศาสนาเดิมดังกล่าว

ในที่สุด ถ้ามลัทธิหรือนิกายทางศาสนาเดิม ไม่สามารถปรับตัวเองให้เป็นที่ยศรัทธาแน่นถือของผู้คนในสังคมได้ ก็จะถูกคัดเลือกไปจากอารยธรรมมนุษย์ เหมือน การสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตหลายต่อหลายชนิดไปจากโลก

แต่ถ้ามลัทธิหรือนิกายทางศาสนาเดิม ก็สามารถปรับตัวเอง ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ได้เช่นกัน ดังการพยายามปรับปรุงตัวเองของคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ที่เคยตกต่ำมากในช่วงหนึ่ง ส่งผลให้มีการปฏิรูปศาสนาในยุโรป โดยเกิดสายพันธุ์แห่งกระบวนทัศน์ใหม่ของคริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ขึ้นมาแข่งขัน เพื่อให้ธรรมชาติคัดเลือกตามตรรกะของทฤษฎีวิวัฒนาการ จนมีผู้ศรัทธาเลื่อมใสจำนวนมาก แต่เมื่อคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกพยายามปรับปรุงตัวเองในช่วงต่อมา (counter reformation) สุดท้ายทั้งนิกายโรมันคาทอลิกและนิกายโปรเตสแตนต์ ก็ต่างสามารถดำรงอยู่ได้มาจนถึงปัจจุบัน เช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตถ้ามีสายพันธุ์มากกว่า ๑ ชนิด ที่สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ ก็จะมีสายพันธุ์หลายชนิด (species) ของสิ่งมีชีวิตนั้น ๆ ที่ดำรงอยู่ในโลก

การเกิดสายพันธุ์ใหม่ ๆ และความหลากหลายทางพันธุกรรมของสายพันธุ์แห่งความรู้ จึงเป็นหัวใจสำคัญของการเกิดวิวัฒนาการในธรรมชาติ เพื่อช่วยให้อารยธรรมของมนุษย์สามารถปรับตัววิวัฒนาการดำรงอยู่รอดต่อไป เสรีภาพทางความคิด และเสรีภาพทางวิชาการ ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งความหลากหลายทางพันธุกรรมของความรู้ จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ผลักดันให้เกิดวิวัฒนาการของอารยธรรมมนุษย์

กลไกการทำงานของรหัสพันธุกรรมแห่งความรู้

ในการเปรียบเทียบกระบวนการทัศน์ของความรู้สาขาวิชาหนึ่ง ๆ กับสายพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่ง ๆ จะต้องตอบคำถามพื้นฐานว่า อะไรคือรหัสทางพันธุกรรมของความรู้ ซึ่งทำหน้าที่คล้ายรหัสทางพันธุกรรมในยีนส์ของสิ่งมีชีวิต

รหัสทางพันธุกรรมของความรู้เหล่านี้ สามารถกำหนดคุณลักษณะสำคัญของสายพันธุ์แห่งความรู้ในแต่ละกระบวนการทัศน์ได้อย่างไรมีกลไกในการทำงานอย่างไร ทำไมจึงสามารถถ่ายทอดรหัสทางพันธุกรรมของความรู้จากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกคนรุ่นหนึ่งได้

ตลอดจนความรู้และโลก สัมพันธ์กันในลักษณะอย่างไร จึงทำให้ความรู้เกี่ยวกับโลกในแง่มุมมองหนึ่ง ๆ สามารถมีได้มากกว่า ๑ กระบวนทัศน์ แต่ก็ยังมีเพียงกระบวนการทัศน์หลักไม่กี่กระบวนการทัศน์เท่านั้น ที่ได้รับการยอมรับจากมนุษย์ให้เป็นความรู้เกี่ยวกับโลกในแง่มุมมองนั้น ๆ

ดังที่ได้กล่าวมาในหัวข้อที่แล้วว่า อัตตวาทุปาทาน ที่เกิดจากการยึดถือภาษาเป็นอัตตาดัตตวน คือ หัวใจสำคัญที่ก่อให้เกิดตัวตน แห่งความหมายของมโนทัศน์ต่าง ๆ และโครงสร้างความสัมพันธ์ของตัวตนแห่งความหมายในมโนทัศน์หลักชุดหนึ่ง ๆ จะประกอบขึ้นเป็นรหัสทางพันธุกรรมของสายพันธุ์แห่งความรู้ในกระบวนการทัศน์นั้น ๆ

การปรุงแต่งของโครงสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างคำที่เป็นกุญแจสำคัญ ซึ่งสะท้อนมโนทัศน์หลักในความรู้ กระบวนทัศน์หนึ่ง ๆ สามารถมีอิทธิพลกำหนดคุณลักษณะสำคัญของ สายพันธุ์แห่งความรู้ในกระบวนการทัศน์นั้น ๆ (เช่นเดียวกับที่รหัสทางพันธุกรรมของยีนส์ มีอิทธิพลกำหนดคุณลักษณะทางพันธุกรรมของสายพันธุ์สิ่งมีชีวิตแต่ละชนิด) ก็เพราะโครงสร้างของรหัสทางพันธุกรรมแห่งความรู้เหล่านี้มีคุณลักษณะที่คล้ายคลึงกับโครงสร้าง

ของอาคาร (ที่เกิดจากการปรุงแต่งของวัสดุ ที่มาประกอบเป็นโครงสร้างอาคารดังกล่าว) ซึ่งมีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปลักษณะเฉพาะทางสถาปัตยกรรมของอาคารหลังนั้น ๆ

ตราบโด ที่ยังไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างของอาคาร ถึงแม้จะมีการปรับเปลี่ยนวัสดุต่าง ๆ ที่มายึดเกาะกับโครงสร้างอาคาร เพื่อเสริมแต่งให้อาคารดังกล่าวดูสมบูรณ์สวยงามขึ้น รูปลักษณะเฉพาะทางสถาปัตยกรรมของอาคารหลังนั้นก็ยังคงเหมือนเดิม แม้ว่าอาจจะดูเหมือนมีลักษณะบางอย่างเปลี่ยนแปลงไปตามวัสดุที่มามากแต่งอาคารก็ตาม แต่ความแตกต่างนั้นก็มิชอบเขตจำกัดที่ถูกกำหนดโดยอิทธิพลจากโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมของอาคารดังกล่าว

เช่นเดียวกับที่แม้ว่าเนื้อหารายละเอียดในกระบวนการทัศน์ของความรู้แต่ละกระบวนการทัศน์ อาจ会有ความแตกต่างกันไปได้บ้าง แต่ความแตกต่างภายในกระบวนการทัศน์ดังกล่าว ก็มีขอบเขตจำกัดที่ถูกกำหนดโดยอิทธิพลของโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์หลักที่ประกอบขึ้นเป็นรหัสทางพันธุกรรมของสายพันธุ์แห่งความรู้ในกระบวนการทัศน์นั้น ๆ

ด้วยเหตุนี้เมื่ออัตตาดัตตวนแห่งความหมายของคำที่เป็นกุญแจสำคัญ ซึ่งสะท้อนมโนทัศน์หลักของรหัสทางพันธุกรรมแห่งความรู้เปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ในระบบความหมายไป จนทำให้เกิดการเปลี่ยนโครงสร้างของรหัสทางพันธุกรรมชุดใหม่ การเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของความรู้ก็จะเกิดขึ้น

ถ้าหากสายพันธุ์แห่งความรู้ ในกระบวนการทัศน์ใหม่เปลี่ยนแปลงไปจากกระบวนการทัศน์เดิมมาก ก็อาจจะเกิดการ 'กลายพันธุ์' เป็นสาขาความรู้แขนงใหม่ แต่ถ้ามการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีไม่มาก ก็อาจเป็นแค่การเกิดชนิดหรือทฤษฎีใหม่ของความรู้แขนงเดิม เช่นเดียวกับการเกิด เผ่าพันธุ์ (Phylum) ตระกูล (Family) หรือชนิด (Species) ของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรหัสทางพันธุกรรม ในยีนส์ของสิ่งมีชีวิตเกิดขึ้น

การถ่ายทอดรหัสทางพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิต เกิดจากการลอกแบบรหัสทางพันธุกรรมที่อยู่ในสาย DNA ของยีนส์ เมื่อเกิดการปฏิสนธิ (fertilization) DNA ครึ่งหนึ่งจากอสุจิของพ่อ กับ DNA อีกครึ่งหนึ่งจากไข่ของแม่ จะมาจับคู่กัน เกิดเป็นรหัสทางพันธุกรรมของชีวิตใหม่ที่รอการเติบโตในมดลูก

แม้รหัสทางพันธุกรรมที่เกิดจากการเรียงตัวของกรดอะมิโน ในสาย DNA จากอสุจิของพ่อ กับสาย DNA จากไข่ของแม่ จะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปบ้างในรายละเอียดบางอย่าง แต่จะต้องมีชุดของรหัสทางพันธุกรรมที่สำคัญชุดหนึ่ง ซึ่งเหมือนกันทั้งใน DNA ของพ่อและแม่ที่เป็นตัวกำหนดลักษณะทางพันธุกรรมของความเป็นมนุษย์ ที่ถ่ายทอดมาถึงลูก มิเช่นนั้นการปฏิสนธิเป็นมนุษย์คนใหม่จะเกิดขึ้นไม่ได้

ในทำนองเดียวกัน การถ่ายทอดรหัสทางพันธุกรรมของความรู้ในกระบวนทัศน์หนึ่ง ๆ ก็เกิดจากการลอกแบบ อัตตาตัวตนของความหมายในคำที่เป็นกฎเกณฑ์สำคัญ ซึ่งสะท้อนลักษณะโครงสร้างทางพันธุกรรมของสายพันธุ์แห่งความรู้ในกระบวนทัศน์นั้น ๆ ขณะที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันโดยการติดต่อผ่านทางภาษาเพื่อสื่อความหมายกัน

เมื่อมนุษย์มีอัตตวาทุปาทานยึดเอาการปรุงแต่งของมโนทัศน์หนึ่ง ๆ ซึ่งสะท้อนผ่านทางภาษามาเป็นอัตตาตัวตนของความหมายเกี่ยวกับโลก ในครั้งแรกความยึดถือดังกล่าวอาจไม่เหมือนกันทีเดียว เช่นยึดเอาภาษา คำว่า "นาย ก." ซึ่งแทนมโนทัศน์เกี่ยวกับตัวนาย ก. เป็นอัตตาตัวตนแห่งความหมายของนาย ก. ที่เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของโลก อัตตวาทุปาทานเกี่ยวกับ "นาย ก." ที่บุคคลหนึ่งรับรู้ อาจไม่เหมือนกันทีเดียว กับที่บุคคลอีกคนหนึ่งรับรู้ก็ได้ เพราะมองความหมายของ "นาย ก." จากในแง่มุมมองที่ต่างกัน แต่การมีปฏิสัมพันธ์ติดต่อสื่อสารกัน จะช่วยให้บุคคลทั้งสอง ค่อย ๆ ปรับอัตตาตัวตนเกี่ยวกับความหมายของ

"นาย ก." ให้คล้ายคลึงกันมากขึ้น จนสามารถใช้ภาษาคำว่า "นาย ก." สื่อความกันได้ว่าเรื่องในระดับหนึ่ง

ถ้าบุคคลทั้ง ๒ คนนี้ ไม่สามารถปรับอัตตวาทุปาทานเกี่ยวกับตัวตน แห่งความหมายของ "นาย ก." ให้คล้ายคลึงกัน เช่น คนหนึ่งมองความหมายของ "นาย ก." ว่าเป็นสิ่งที่ชั่วร้ายอย่างมาก ขณะที่อีกคนมองความหมายของ "นาย ก." ว่าเป็นสิ่งที่ดีงามอย่างยิ่ง บุคคลทั้ง ๒ นี้ ก็อาจสื่อความหมายในมิติที่เกี่ยวกับ "นาย ก." ไม่รู้เรื่อง ดังที่วิต겐สไตน์ (Ludwig Wittgenstein) เรียกว่ามีการใช้เกมภาษา (Language game) ที่แตกต่างกันคนละเกม^๖ และกลุ่มที่ยึดถือตัวตนแห่งความหมายของ "นาย ก." ว่าเป็นสิ่งที่ชั่วร้าย ก็จะกลายเป็นความคิดในกระบวนทัศน์หนึ่ง ขณะที่กลุ่มคนซึ่งยึดถือตัวตนแห่งความหมาย "นาย ก." ว่าเป็นสิ่งที่ดีงามอย่างยิ่ง ก็จะเป็นความคิดในอีกกระบวนทัศน์หนึ่ง

กระบวนทัศน์ของความรู้แต่ละกระบวนทัศน์ ก็คือเกมภาษาแต่ละเกม อันมีอิทธิพลกำหนดความหมายของมโนทัศน์ที่สะท้อนผ่านภาษา (ที่เป็นองค์ประกอบของกระบวนทัศน์ หรือเกมภาษานั้น ๆ) คนที่มี อัตตวาทุปาทานยึดอัตตาตัวตนของความหมายภายใต้กระบวนทัศน์ของความรู้ หรือเกมภาษาที่แตกต่างกัน จึงมักจะสื่อความกันไม่ค่อยรู้เรื่อง เพราะมีการใช้คำในภาษาเดียวกัน ออกเสียงเหมือนกัน สะกดเหมือนกัน แต่ใช้ในแง่มุมมองของความหมายที่แตกต่างกัน อันส่งผลให้เกิดการพุดคุยถกเถียง 'คนละเรื่องเดียวกัน'

ตัวอย่างเช่น อัตตวาทุปาทานเกี่ยวกับคำว่า 'ฮิตเลอร์' เป็นมโนทัศน์หลักอันหนึ่งในรหัสทางพันธุกรรมของกระบวนทัศน์เกี่ยวกับความรู้เรื่องลัทธินาซี คนที่ยึดถือตัวตนแห่งความหมาย 'ฮิตเลอร์' ในลักษณะที่เป็นสิ่งที่ชั่วร้ายอย่างมาก ก็จะเข้าใจกระบวนทัศน์ของความรู้เกี่ยวกับลัทธินาซีในลักษณะหนึ่ง ขณะที่คนซึ่งยึดถือตัวตนแห่งความหมายของ 'ฮิตเลอร์' ในลักษณะ

ที่เป็นสิ่งดำรงอยู่อย่างยิ่ง เป็นวีระบุรุษและผู้นำที่ยิ่งใหญ่ ก็จะทำให้เราเข้าใจถึงธรรมชาติจากในกระบวนทัศน์หนึ่ง ถ้าบุคคล ๒ คนนี้มาพูดคุยกันเกี่ยวกับเรื่องธรรมชาติและฮิตเลอร์ จะคุยกันไม่รู้เรื่อง และสุดท้ายอาจถึงขั้นทะเลาะกัน เพราะ ความขัดแย้งทางความคิดก็ได้ เป็นต้น

การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนทางวิชาการ หรือ สังคมมนุษย์กลุ่มหนึ่งๆ จึงมีอิทธิพลต่อการพัฒนา อุดมคติทางทฤษฎีของชุมชนในชุมชนทางวิชาการหรือ สังคมมนุษย์กลุ่มนั้นๆ ให้เกิดการยึดถือตัวตนของความหมายในคำที่เป็นกฎเกณฑ์สำคัญ ซึ่งสะท้อนในทัศนคติหลักในกระบวนทัศน์ของความรู้ชุดนั้นๆ ให้มีลักษณะ ความหมายที่คล้ายคลึงกันจนสื่อความหมายกันได้ และ ขณะเดียวกันการยึดถืออุดมคติทางทฤษฎีที่คล้ายคลึงกัน ดังกล่าว ก็จะส่งผลป้อนกลับมาเป็นเครื่องยึดโยงชุมชน ทางวิชาการ หรือสังคมกลุ่มนั้นๆ ให้เกิดเอกภาพทาง ความคิดในมิติด้านนั้นๆ ด้วย

ในกรณีตัวอย่างของความเข้าใจถึงธรรมชาติไม่ตรงกัน ข้างต้น ถ้ากลุ่มคนที่มองกระบวนทัศน์ของธรรมชาติและ "ฮิตเลอร์" ว่าเป็นสิ่งชั่วร้าย ได้ใช้เวลาศึกษาแบบชีวิต (form of life) ซึ่งเป็นตัวกำหนดลักษณะเกมภาษา ของกลุ่มคนที่ยึดถือกระบวนทัศน์ซึ่งบูชาธรรมชาติและ พวงกลัทธิธรรมชาติใหม่ที่เกิดขึ้นในยุโรป จนเข้าใจอุดมคติ- ทฤษฎีของชนกลุ่มนี้ ทศนคติที่มีต่อพวงกลัทธิธรรมชาติใหม่ อาจจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมก็ได้

โทมัส คูณ จึงตั้งข้อสังเกตว่า เมื่อมีการเปลี่ยน กระบวนทัศน์ใหม่ ซึ่งมักเกิดจากการนำเสนอของคนที่ อยู่ในสาขาความรู้ข้างเคียง บุคคลที่เคยยึดถือในกระบวน ทัศน์เก่า และเป็นนักวิชาการที่เชี่ยวชาญในกระบวน ทัศน์เก่า มักจะเข้าใจคนที่อยู่ในกระบวนทัศน์ใหม่ไม่ค่อย ได้ โดยมีตัวอย่างน้อยมากที่คนในชุมชนทางวิชาการที่ ยึดถือกระบวนทัศน์เก่า จะยอมเปลี่ยนมารับความเชื่อใน กระบวนทัศน์ใหม่ ที่เป็นอยู่โดยมาก เมื่อคนรุ่นเก่ายึดมั่น ในกระบวนทัศน์เก่ามากๆ ล้มหายตายจากไปหมดแล้ว

คนรุ่นใหม่ที่ได้รับแนวความคิดในกระบวนทัศน์ใหม่จะค่อยๆ เข้ามาแทนที่ จนกระบวนทัศน์ใหม่ กลายเป็นแนวความคิดกระแสหลักแทนที่แนวคิดในกระบวนทัศน์เดิมของชุมชน ทางวิชาการสาขานั้นๆ สุดท้ายการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ ก็จะเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์

สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องมาจากอิทธิพลของอุปาทาน อันเกิดจากอึดตายาทฤษฎีที่ยึดมั่นถือมั่นในอดีต ตัวตนแห่งความหมายของภาษา ที่สะท้อนในทัศนคติ เกี่ยวกับโลกหรือสิ่งที่ถูกรู้ ซึ่งเปลี่ยนแปลงกันไม่ได้ง่ายๆ เพราะอำนาจแห่งอุปาทานนั้น

ตามกฎปฏิบัติของพระพุทธศาสนา ที่ให้ เห็นว่า "อุปาทาน" เป็นปัจจัยให้เกิด "ภพ" อันคือภาวะ ความรับรู้ต่อโลกในลักษณะหนึ่งๆ

เมื่อมี "ภพ" ที่รับรู้โลกในลักษณะอย่างใด ก็จะเป็นปัจจัยให้เกิด "ชาติ" อันคือการเกิดบทบาทพฤติกรรม ต่างๆ ทั้งทางกาย วาจา ใจ ในทิศทางที่สอดคล้อง เป็น ไปตามลักษณะของภาวะความรู้ต่อโลกหรือภพนั้นๆ ที่ประกอบไปด้วยตัวละครของอึดตายาทฤษฎีจำนวนหนึ่ง ที่ถูกปรุงแต่งสร้างขึ้นเพราะอำนาจแห่งอุปาทาน นั้นๆ

แล้ว "ชาติ" ก็จะเป็นปัจจัยให้เกิด "ชรา, มรณะ, โสกะ, ปรีทเว, ทุกข์, โทมนัส, อุปายาส" ซึ่งเป็นภาวะ ความบีบคั้นจากปัญหาต่างๆ ตามมา อันเนื่องมาจาก บทบาทของตัวละครแห่งอึดตายาทฤษฎีในภพที่ถูกสร้างขึ้น นั้นๆ เช่น ถ้าอึดตายาทฤษฎีของสิ่งอันเป็นที่รักที่พอใจ ต้องเสื่อมสลายไป พراقจากไป ก็จะเกิดภาวะบีบคั้น เป็นทุกข์ หรือถ้าต้องประสบกับอึดตายาทฤษฎีของสิ่งอัน ไม่เป็นที่รักที่พอใจ ก็จะเกิดภาวะความบีบคั้นเป็นทุกข์ เป็นต้น

กระบวนทัศน์ (paradigm) หนึ่งๆ หรือเกมภาษา (language game) ชุดหนึ่งๆ จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นภพ แต่ละภพที่เกิดจากอำนาจของอึดตายาทฤษฎีที่ปรุงแต่ง (สังขาร) ให้เกิดขึ้นนั่นเอง

ในภพของกระบวนทัศน์หนึ่งๆ จะมีอัตตาตัวตนของตัวละครที่ถูกสร้างขึ้นจากอรรถวาทุปาทาน ที่แสดงบทบาทความหมายต่างๆ สอดประสานสัมพันธ์กันเป็นเรื่องราวแห่งภพของกระบวนทัศน์นั้นๆ โดยจะมีตัวละครบางตัวที่แสดงบทบาทเป็นตัวเอกของเรื่อง ขณะที่ตัวละครอื่นๆ แสดงเป็นตัวประกอบ

ถ้าตัวตนแห่งความหมายของตัวเอกในเรื่องเปลี่ยนแปลงไป โดยเล่นในบทบาทความหมายใหม่ ภพของกระบวนทัศน์นั้นก็เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กลายเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ ภพใหม่ หรือภาพยนตร์เรื่องใหม่ แม้ว่าจะยังคงใช้ฉากและตัวละครเดิมเกือบทั้งหมดในการแสดงก็ตาม ตัวตนแห่งความหมายของตัวละครเอกเหล่านี้ ที่ผูกกันเป็นโครงเรื่องของภาพยนตร์ ก็คือ โครงสร้างของรหัสทางพันธุกรรมแห่งความรู้ในแต่ละกระบวนทัศน์

ด้วยเหตุนี้ เมื่อมีอุปาทานและอรรถวาทุปาทานอย่างไร ภพหรือกระบวนทัศน์ของความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นก็จะถูกกำหนดให้มีคุณลักษณะที่สอดคล้องกับอุปาทานและอรรถวาทุปาทานเหล่านั้น

กฎปฏิบัติสมุปาทนอธิบายต่อไปว่า

'อุปาทาน' เกิดขึ้นก็เพราะมี 'ตณฺหา' เป็นปัจจัย
'ตณฺหา' เกิดขึ้นก็เพราะมี 'เวทนา' เป็นปัจจัย
'เวทนา' เกิดขึ้นก็เพราะมี 'ผัสสะ' เป็นปัจจัย
'ผัสสะ' เกิดขึ้นก็เพราะมี 'สพฺยตฺนะ' เป็นปัจจัย
'สพฺยตฺนะ' เกิดขึ้นก็เพราะมี 'นามรูป' เป็นปัจจัย
'นามรูป' เกิดขึ้นก็เพราะมี 'วิญญฺณ' เป็นปัจจัย
'วิญญฺณ' เกิดขึ้นก็เพราะมี 'สังขาร' เป็นปัจจัย
'สังขาร' เกิดขึ้นก็เพราะมี 'อวิชชา' เป็นปัจจัย

ความสามารถกำหนดรู้ธรรมชาติของโลกซึ่งถูกรับรู้ได้ตามสภาพความเป็นจริงว่า มีลักษณะเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (อนิจฺจตา) ทนตั้งอยู่ในภาวะเดิมไม่ได้ (ทุกขตา) และปราศจากแก่นสารความหมายแห่งความเป็นอรรถวาทุปาทานที่ดำรงอยู่อย่างสัมบูรณ์

(อนัตตตา) อันเรียกว่าเป็น 'อวิชชา' (ความไม่รู้) นี้จะเป็นปัจจัยให้เกิดแนวโน้มหรือภาวะแฝงของภาวะแห่งความปรุ่งแต่ง (สังขาร) เป็นเรื่องราวอรรถวาทุปาทานของสิ่งต่างๆ ที่ถูกรับรู้ ในโลกแห่งการปรุ่งแต่ง (สังขตธาตุ) นั้นๆ เกิดขึ้น

ภาวะแฝงของการปรุ่งแต่งดังกล่าว (สังขาร) จะก่อให้เกิดภาวะแฝงของความรับรู้ (วิญญฺณ) ในลักษณะทิศทางที่สอดคล้องกับภาวะแฝงของการปรุ่งแต่งนั้นๆ อันจะส่งผลให้เกิดภาวะแฝงในการแยกระบบที่ถูกสังเกต หรือสิ่งที่ถูกรู้ (รูป) ออกจากระบบที่เฝ้าสังเกต หรือผู้รับรู้ (นาม) ในกระบวนการของการปรุ่งแต่งจิต "

ภาวะแฝงของระบบที่ถูกสังเกต หรือสิ่งที่ถูกรู้ (รูป) เมื่อถูกแยกเป็นคนละส่วนจากระบบที่เป็นผู้เฝ้าสังเกต หรือผู้รับรู้ (นาม) ก็ส่งผลให้ระบบที่เป็นผู้รับรู้ เกิดแนวโน้มของความรับรู้ผ่านทางประสาทสัมผัสทั้งทางตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย, ใจ อันเรียกโดยรวมว่า 'สพฺยตฺนะ' ในลักษณะที่แยกโลกซึ่งเป็นระบบที่ถูกสังเกตออกจากระบบที่เป็นผู้เฝ้าสังเกต (อันทำให้เกิดแนวโน้มของความเข้าใจต่อโลก หรือระบบที่ถูกสังเกตว่าเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างสัมบูรณ์โดยตัวของมันเอง)

เมื่อประสาทสัมผัสของผู้รับรู้ (สพฺยตฺนะ) สัมผัสกับสิ่งที่ถูกรับรู้ อันได้แก่ รูป, เสียง, กลิ่น, รส, สัมผัส, ธรรมารมณ์ ซึ่งเรียกโดยรวมว่า 'ผัสสะ' ภาวะแฝงของโลกที่ถูกรับรู้ (Potentiality) ก็จะคลี่คลายปรากฏสู่ภาวะจริงในความรับรู้ (Actuality) ส่งผลให้เกิดการรับรู้และรู้สึกต่อเรื่องราวต่างๆ (เวทนา) ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง

ความรู้สึก (เวทนา) ต่อสิ่งที่ถูกรับรู้ เช่น พอใจ (สุขเวทนา), ไม่พอใจ (ทุกขเวทนา), เฉยๆ (อุเบกขาเวทนา) ถ้าก่อตัวเป็นความอยากได้ อยากมี อยากเป็น หรืออยากไม่ได้ อยากไม่มี อยากไม่เป็น (ตณฺหา) ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ก็ส่งผลเหนี่ยวนำให้เกิด

ความยึดถือสำคัญมันหมายในความมีอยู่ แห่งอัตตัตว
ตนของสิ่งที่ถูกรับรู้ นั้น ๆ (อุปาทาน)

ถ้า A คือ อัตตัตวตนของสิ่งที่ถูกรับรู้ และ B คือ
ภาวะความอยากมีปฏิสัมพันธ์กับ A ในลักษณะใด
ลักษณะหนึ่ง

โดยตรรกะซึ่งเป็นกฎการปรุงแต่งของความคิด เรา
อนุมานได้ว่า $\sim A \rightarrow \sim B$ เพราะถ้าไม่มีตัวตนของ A แล้ว
ภาวะความอยากมีปฏิสัมพันธ์ กับ A อันได้แก่ B จะ
เกิดขึ้นมาได้อย่างไร เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ย่อมจะสามารถอนุม
านโดยตรรกะได้ต่อไปว่า $B \rightarrow A$ คือ เมื่อมีตัณหา
อยากมีปฏิสัมพันธ์กับ A เกิดขึ้น ก็จะเหนี่ยวนำให้เกิด
ความสำคัญมันหมาย และปักใจเชื่อ (อุปาทาน) ว่าจะ
ต้องมีอัตตัตวตนของ A อย่างแน่นอน ตัณหาจึงเป็น
ปัจจัยให้เกิดอุปาทาน ด้วยตรรกะของการปรุงแต่ง
จิตอย่างนี้

ในกรณีของคนที่มีอุปาทานยึดถือภพแห่งกระบวน
ทัศน์ของความรู้ที่แตกต่างกัน จนยากที่จะเปลี่ยนมารับ
ความคิดในกระบวนทัศน์ใหม่นั้น อาจเป็นผลจากอิทธิ
พลของอุปาทานตัวอื่น ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องประกอบด้วย
นอกเหนือจากอิทธิพลของอัตตัตวอุปาทาน เพียงอย่าง
เดียว

เช่น มีกามุปาทาน ทิฐูปาทาน หรือศีลพทุปาทาน
ที่ทำให้ไม่ยอม 'ลดตัว' มาศึกษาแบบชีวิตในกระบวน
ทัศน์ใหม่ อันมีอิทธิพลต่อการกำหนดคภพของเกมภาษา
ใหม่ ภายใต้กระบวนทัศน์ใหม่นั้น ๆ โดยละเอียด จึงส่ง
ผลให้เกิดอัตตัตวอุปาทานที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ
ระหว่างคนที่ยึดถือความคิดในกระบวนทัศน์ที่แตกต่าง
กันดังกล่าว

กฎปฏิจจสมุปบาทนี้ เป็นกฎธรรมชาติที่พระพุทธ
เจ้าทรงค้นพบ ถึงพระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม
กฎธรรมชาตินี้ก็ยังคงดำรงอยู่ ดังที่ทรงชี้ให้เห็นว่า “

‘ตถาคตทั้งหลาย จะอุบัติหรือไม่ก็ตาม ธาตุ (หลัก)
นั้น ก็ยังคงมีอยู่ เป็นธรรมฐิติ เป็นธรรมนิยาม คือ หลัก
อิทัปปัจจยตา’

‘ตถาคตตรัสรู้ เข้าถึงหลักนั้นแล้ว จึงบอก แสดง
วางเป็นแบบ ตั้งเป็นหลัก เปิดเผย แจกแจง ทำให้เข้าใจ
ง่าย และจึงตรัสว่า ‘จงดูซิ’

‘เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร ฯลฯ’

‘ภิกษุทั้งหลาย ตตตา อนันฺณญตา (ภาวะที่ไม่เป็น
อย่างอื่น) คือหลักอิทัปปัจจยตา ดังกล่าวมานี้และ
เรียกว่าปฏิจจสมุปบาท’

ขณะเดียวกันคัมภีร์อภิธรรมรูนอรรถกถาได้ขยาย
ความกฎธรรมชาติ หรือธรรมนิยามนี้ว่ามีอยู่ ๕ อย่าง
ได้แก่

๑. อุตุนิยาม (Physical inorganic order) เป็น
กฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุณหภูมิจึงเฉพาะเรื่องลมฟ้า
อากาศ และฤดูกาลในทางอุตุนิยาม อันเป็นสิ่งแวดล้อม
สำหรับมนุษย์

๒. พีชนิยาม (Physical organic order) เป็นกฎ
ธรรมชาติที่เกี่ยวกับการสืบพันธุ์ รวมทั้งพันธุ์กรรม

๓. กรรมนิยาม (Order of act and result) เป็น
กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ คือ กระบวนการ
ให้ผลของการกระทำ

๔. ธรรมนิยาม (Order of the norm) เป็นกฎ
ธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ และความเป็นเหตุเป็นผล
แก่กันของสิ่งทั้งหลาย

๕. จิตตนิยาม (Psychic law) เป็นกฎธรรมชาติที่
เกี่ยวกับกระบวนการทำงานของจิต “

เราอาจจัดแบ่งประเภทได้ว่า อุตุนิยามกับพีชนิยาม
เป็นกฎธรรมชาติเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิต ซึ่ง
ครอบคลุมความรู้ด้านวิทยาศาสตร์

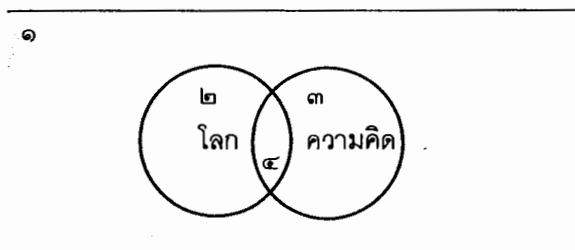
กรรมนิยาม เป็นกฎธรรมชาติเกี่ยวกับสังคม ซึ่ง
ครอบคลุมสาขาความรู้ด้านสังคมศาสตร์

และธรรมนิยามกับจิตตนิยาม เป็นกฎธรรมชาติ
เกี่ยวกับตัวมนุษย์ ซึ่งครอบคลุมความรู้ในสาขาด้าน
มนุษยศาสตร์

ธรรมชาติเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต สังคมมนุษย์ ตลอดจนพฤติกรรมของตัวมนุษย์เองเหล่านี้ จึงมีกฎการปรุงแต่งของธรรมชาติที่ควบคุมอยู่ ซึ่งพุทธศาสนาเรียกกฎธรรมชาตินี้โดยรวมว่า กฎอัสปปัจจยตา อันมีหลักการทั่วไปโดยสรุป คือ

‘เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้ก็ดับ(ด้วย)’^๑

ความรู้เกี่ยวกับโลก หรือเอกภพอันเป็นสิ่งที่ถูกรับรู้ จะเป็นสัมพัทธภาพของระบบที่ถูกสังเกต หรือสิ่งที่ถูกรู้ (รูป) กับสิ่งที่เป็นตัวรู้ (นาม) โดยสามารถแบ่งสัมพัทธภาพระหว่างรูป-นามนี้ได้เป็น ๔ ประเภท คือ

๑. สิ่งที่เราคิดถึงไม่ได้ด้วยความคิด และอนุมานได้ว่าไม่มีอยู่ในโลก เช่น สี่เหลี่ยมที่เป็นทรงกลม แมวดำที่มีสีขาว เป็นต้น อาณาบริเวณส่วนนี้จะเป็นสิ่งที่อยู่นอกกรอบของความรู้

๒. สิ่งที่เราคิดถึงไม่ได้ด้วยความคิด แต่อนุมานได้ว่ามีอยู่ในโลก เนื่องจากมีผู้รู้ที่น่าเชื่อถือได้กล่าวถึง เช่น พระเจ้า นิพพาน ฯลฯ อาณาบริเวณส่วนนี้จะเป็นสิ่งที่อยู่นอกกรอบความรู้ แต่อาจจะมีการประจักษ์ถึงความจริงเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ได้ด้วยวิธีการอื่น ซึ่งไม่ใช่อาศัยความคิด

๓. สิ่งที่เราคิดถึงได้ด้วยความคิด แต่อนุมานโดยการอุปนัยได้ว่า ไม่มีอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงทางกายภาพ เช่น ม้าที่บินได้ มนุษย์ที่มี ๓ หัว ฯลฯ อาณาบริเวณส่วนนี้ ก็เป็นสิ่งที่อยู่นอกกรอบของความรู้เกี่ยวกับ

โลกแห่งประสบการณ์เชิงประจักษ์ทางกายภาพ เช่นกัน (แต่อาจจะมองได้ว่ามีอยู่ในโลกของวรรณคดีซึ่งสามารถศึกษา เพื่อเรียนรู้ได้ในกรอบของความรู้ด้านวรรณคดี แต่ไม่ใช่ภายใต้กรอบความรู้ของโลกแห่งประสบการณ์เชิงประจักษ์)

๔. สิ่งที่เราคิดถึงได้ด้วยความคิด และสามารถมีประสบการณ์เชิงประจักษ์เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ เหล่านั้น (ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม) เป็นปริมาณผลของความรู้เกี่ยวกับโลกที่เป็นสังขตธาตุ ซึ่งเราสามารถศึกษาและทำความเข้าใจได้ด้วยความคิด

ความรู้ในความหมายทั่วไปที่เราเข้าใจคือ ปริมาณผลของความรู้ในส่วนที่ ๔ นี้ แม้แต่ความรู้ทางด้านเทววิทยา หรือหลักพุทธธรรม ที่พยายามจะศึกษาผ่านทางความคิดและภาษา ก็จัดเป็นความรู้ประเภทที่ ๔ ไม่ใช่ประเภทที่ ๒

เนื่องจากธรรมชาติของปริมาณผลแห่งความรู้ประเภทที่ ๔ ดังกล่าวถูกกำหนดโดยกฎอัสปปัจจยตา ใน ๒ ส่วน คือ กฎที่ควบคุมการปรุงแต่งของสังขารธรรมในโลกที่ถูกรู้ส่วนหนึ่ง (อุนิยาม พิชนิยาม กรรมนิยาม) และกฎที่ควบคุมการปรุงแต่งของสังขารความคิดที่เป็นตัวรู้ในอีกด้านหนึ่ง (ธรรมนิยาม จิตตนิยาม)

กระบวนการทัศน์ของความรู้ภายใต้ปริมาณผลแห่งความรู้ประเภทที่ ๔ นี้ จึงมีแบบแผนที่แน่นอน ซึ่งมีความกลมกลืนทางตรรกะภายในตัวเอง (Coherence) และสอดคล้องสัมพันธ์กับประสบการณ์เชิงประจักษ์ในโลก (Correspondence) โดยจะมีกระบวนการทัศน์ของความรู้จำนวนจำกัด ที่มีคุณลักษณะเช่นนี้ได้ เพราะถูกกำหนดภายใต้กรอบของกฎธรรมชาติ ที่ควบคุมการปรุงแต่งของสังขารธรรมในโลก

ขณะเดียวกัน ก็อาจเกิดกระบวนการทัศน์ของความรู้มากกว่า ๑ กระบวนการทัศน์ ซึ่งมีความกลมกลืนทางตรรกะภายในตัวเอง และสอดคล้องสัมพันธ์กับประสบการณ์เชิงประจักษ์ชุดเดียวกันในโลก เพราะตัวแปร

จากกฎธรรมชาติที่ควบคุมการปรุงแต่งของสังขารความคิด

เปรียบเสมือนตัวต่อของรูปทรงเรขาคณิตชุดหนึ่ง ซึ่งเราอาจนำชิ้นส่วนต่างๆ มาต่อกันเป็นรูปทรงทางเรขาคณิตได้มากกว่า ๑ รูปทรง แต่ก็จะมีจำนวนรูปทรงที่จำกัดในขอบเขตหนึ่งเท่านั้น การที่มีรูปทรงได้จำนวนจำกัด ก็เพราะถูกกำหนดโดยธรรมชาติ แห่งการปรุงแต่งของชิ้นส่วนต่างๆ ในภาพตัวต่อชุดนั้นๆ ทางหนึ่ง ส่วนการที่สามารถต่อเป็นรูปทรงได้มากกว่า ๑ รูปทรง ก็เพราะธรรมชาติแห่งการปรุงแต่งจิตในการรับรู้รูปทรงดังกล่าว ว่าเป็นรูปทรงที่มีความกลมกลืนทางเรขาคณิตหรือไม่ จะเป็นตัวกำหนดลักษณะของรูปทรงภาพตัวต่อในอีกทางหนึ่ง

สายพันธุ์แห่งกระบวนทัศน์ของความรู้ในยุคสมัยหนึ่งๆ จึงมีจำนวนจำกัด และเปลี่ยนแปลงได้ไม่ง่าย แต่ขณะเดียวกันก็มีความเป็นไปได้ที่จะเกิดสายพันธุ์แห่งกระบวนทัศน์ของความรู้ ที่เกี่ยวกับโลกในมิติด้านนั้นๆ มากกว่า ๑ กระบวนทัศน์ เพื่อให้ธรรมชาติได้คัดเลือก ตามตรรกะของกฎแห่งทฤษฎีวิวัฒนาการดังเช่นที่ได้กล่าวมาในตอนต้น

การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของความรู้เกี่ยวกับพุทธธรรม

พุทธธรรม ซึ่งเป็นองค์ความรู้ในพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนนั้น ปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎก ถ้าเราตัดข้อถกเถียงว่าพระไตรปิฎกที่ตกทอดมาถึงปัจจุบันเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนจริงหรือไม่ โดยยกประโยชน์ว่า ข้อความในพระไตรปิฎกดังกล่าวเป็นพุทธพจน์จริง แต่ก็ยังมีปัญหาที่ติดตามมาคือ จะอธิบายความหมายของข้อความในพระไตรปิฎกอย่างไร จึงจะตรงกับคามมุ่งหมายที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ภาษาในการสื่อความ กับผู้คนสมัยพุทธกาลเหล่านั้น

ถ้าจะยึดเอาการอธิบายความหมายของภาษาอย่างเคร่งครัด ตามหลักไวยากรณ์เป็นเกณฑ์วินิจัย

พระพุทธเจ้าก็ทรงเตือนไว้ในกาลามสูตร หรือเกสปุตติยสูตรว่า

‘กาลามชนทั้งหลาย เป็นการสมควรที่ท่านทั้งหลาย จะเคลือบแคลง สมควรที่จะสงสัย ความเคลือบแคลงสงสัยของพวกท่านเกิดขึ้นในฐานะ กาลามชนทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย

- อย่ายึดถือโดยการฟัง (เรียน) ตามกันมา (อนุสสวะ)

- อย่ายึดถือโดยการถือสืบๆ กันมา (ปรัมปรา)

- อย่ายึดถือโดยการเล่าลือ (อิตทิรา)

- อย่ายึดถือโดยการอ้างตำรา (ปิฎกสัมปทาน)

- อย่ายึดถือโดยตรรกะ (ตักกะ)

- อย่ายึดถือโดยการอนุมาน (นยะ)

- อย่ายึดถือโดยการคิดตรองตามแนวเหตุผล (อาการปริวิตักกะ)

- อย่ายึดถือ เพราะเข้าได้กับทฤษฎีของตน (ทิฏฐินิฆมานักขันติ)

- อย่ายึดถือ เพราะมองเห็น รูปลักษณะน่าเชื่อ (ภัพพูปตา)

- อย่ายึดถือ เพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา (สมโณ ในครุติ)

เมื่อใดท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้วิญญูชนติเตียน ธรรมเหล่านี้ใครยึดถือปฏิบัติถึงที่แล้ว จะเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความทุกข์ เมื่อนั้นท่านทั้งหลายพึงละเสีย ฯลฯ เมื่อใดท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้วิญญูชนสรรเสริญ ธรรมเหล่านี้ใครยึดถือปฏิบัติแล้ว จะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข เมื่อนั้นท่านทั้งหลายพึงปฏิบัติบำเพ็ญ (ธรรมเหล่านั้น)’^{๑๑}

การยึดถือพระไตรปิฎกหรืออ้างตำราพระไตรปิฎก (ปิฎกสัมปทาน) เป็นเกณฑ์ตัดสินวินิจัยอย่างเดียว จึงยังไม่เพียงพอ ยิ่งคัมภีร์ไวยากรณ์เล่มแรกก็เขียนขึ้นหลัง

สมัยพุทธกาลด้วยการจะยึดการตีความตามหลักไวยากรณ์ของภาษาเพียงอย่างเดียว ในการอธิบายความหมายของพระไตรปิฎกก็ดูจะเป็นการไม่พอเพียงมากขึ้นไปอีก ^{๑๒}

พระพุทธเจ้าได้อธิบายแก่นทวินิจัยการเข้าถึงสัจจะหรือเข้าถึงแก่นสารของพุทธธรรม ไว้ว่า

‘ถ้ามันบุรุษมีความเห็นที่ถูกต้อง ... มีการเรียนต่อกันมา ... มีการคิดตรองตามเหตุผล ... มีความเห็นที่ตรงกับทฤษฎีของตน (อย่างใดอย่างหนึ่ง) เมื่อเขากล่าวว่า ‘ข้าพเจ้ามีความเห็นที่ถูกต้องอย่างนี้ ... มีการเล่าเรียนมาอย่างนี้ ... มีสิ่งที่คิดตรองตามเหตุผลได้อย่างนี้ ... มีความเห็นตามทฤษฎีของตนว่าอย่างนี้’ ก็ยังถือว่าเขายังคุ้มครองสัจจะอยู่ แต่จะลงความเห็นเด็ดขาดลงไปอย่างเดียวว่า ‘อย่างนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นเหลวไหล (ทั้งนั้น)’ ไม่ได้ก่อน ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้น ชื่อว่ามีการคุ้มครองสัจจะ ด้วยการปฏิบัติเพียงเท่านี้ แต่ยังไม่ชื่อว่าเป็นการหยั่งรู้สัจจะ’

‘ด้วยข้อปฏิบัติเท่าใด จึงจะมีการหยั่งรู้สัจจะ และบุคคลจึงจะชื่อว่าหยั่งรู้สัจจะ’

‘เมื่อได้ยินข่าวว่า มีภิกษุเข้าไปอาศัยหมู่บ้านหรือนิคมแห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ คฤหบดีก็ดี บุตรคฤหบดีก็ดี เข้าไปหาภิกษุนั้นแล้ว ย่อมใคร่ครวญดูในธรรมจำพวกโลกะ ธรรมจำพวกโทสะ ธรรมจำพวกโมหะ ว่าท่านผู้นี้มีธรรมจำพวกโลกะที่จะเป็นเหตุครอบงำจิตใจ ทำให้กล่าวได้ทั้งที่ไม่รู้ว่า ‘รู้’ ทั้งไม่เห็น ว่า ‘เห็น’ หรือทำให้เที่ยวชักชวนคนอื่น ให้เป็นไปในทางที่จะก่อให้เกิดสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์เกื้อกูล และเกิดทุกข์ชั่วคราวแก่คนอื่น ๆ หรือไม่ เมื่อเขาพิจารณาตัวเธออยู่ รู้อย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้นี้ไม่มีธรรมจำพวกโลกะที่จะเป็นเหตุครอบงำจิตใจ ทำให้กล่าวได้ ทั้งที่ไม่รู้ว่า ‘รู้’ หรือทำให้เที่ยวชักชวนคนอื่น ให้เป็นไปในทางที่จะก่อให้เกิดสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์เกื้อกูล และเกิดทุกข์ชั่วคราวแก่คนอื่น ๆ ได้เลย อนึ่ง ท่านผู้นี้มีกายสมาจาร วาจาสมาจาร อย่าง

คนไม่โลก ธรรมที่ท่านผู้นี้แสดงก็ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก หยั่งรู้ได้ยาก เป็นของสงบ ประณีต ไม่อาจเข้าถึงได้ด้วยตรรกะเฉียดฉวย บัณฑิตจึงรู้ได้ ธรรมนั้นมีใช้สิ่งที่คนโลกจะแสดงได้ง่ายๆ’

‘เมื่อใด เขาพิจารณา ดู มองเห็นเธอเป็นผู้บริสุทธิ์จากธรรมจำพวกโลกะแล้ว เมื่อนั้นเขาย่อมพิจารณาตรวจดูเธอยิ่งๆ ขึ้นไปอีก ในธรรมจำพวกโทสะ ... ในธรรมจำพวกโมหะ ฯลฯ’

‘เมื่อใดเขาพิจารณาตรวจดู มองเห็นเธอเป็นผู้บริสุทธิ์จากธรรมจำพวกโมหะ คราวนั้นเขาย่อมฝังศรัทธาลงในเธอ’

‘เขาเกิดศรัทธาแล้ว ก็เข้าหา เมื่อเข้าหา ก็คอยนั่งอยู่ใกล้ (คบหา) เมื่อคอยนั่งอยู่ใกล้ก็เจียไสตลง (ตั้งใจ คอยฟัง) เมื่อเจียไสตลง ก็ได้ระดับธรรม ครั้นสดับแล้ว ก็ทรงธรรมไว้ ย่อมพิจารณาไตร่ตรองอรรถแห่งธรรมที่ทรงไว้ เมื่อไตร่ตรองอรรถอยู่ ก็เห็นชอบด้วยกับข้อธรรมตามที่ (ทนต่อการ) คิดเพ่งพิสูจน์ เมื่อเห็นชอบด้วยกับข้อธรรมดังที่เพ่งพิสูจน์จนทันก็เกิด เมื่อเกิดจนทัน ก็อุตสาเห ครั้นอุตสาเหแล้ว ก็เอามาคิดทบทวนเทียบเคียง ครั้นเทียบเคียงแล้ว ก็ย่อมลงมือทำความเพียร เมื่อลงมือทุ่มเทจิตใจให้แล้ว ก็ย่อมทำปรมัตตสัจจะให้แจ้งกับตัว และเห็นแจ้งแทงตลอดปรมัตตสัจจะนั้นด้วยปัญญา ด้วยข้อปฏิบัติเท่านี้ ชื่อว่ามีการหยั่งรู้สัจจะ...’ ^{๑๓}

ตามแก่นทวินิจัยนี้ เมื่อบุคคลได้ความรู้ขั้นแรกทางใดทางหนึ่ง เช่น จากการใช้ความคิดเห็นส่วนตัวจากการศึกษาเล่าเรียน จากการใช้ตรรกะขบคิดพิจารณาด้วยเหตุผล ฯลฯ ตราบใดที่ความคิดความเชื่อดังกล่าวยังไม่พ้นต่อการพิสูจน์ได้ว่าไม่เท็จ ก็สามารถเชื่อไปได้ก่อน แต่จะลงความเห็นเด็ดขาดไปอย่างเดียวว่า อย่างนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นเท็จยังไม่ได้

ต่อเมื่อได้ศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้งมากขึ้น เห็นว่าความคิดความเชื่อดังกล่าวทนต่อการเพ่งพิสูจน์ได้มากขึ้นๆ ก็ลงมือทุ่มเทจิตใจทดลองปฏิบัติตามความรู้

ความเข้าใจนั้น ๆ เพื่อพิสูจน์ด้วยตนเองอย่างจริงจัง จนสามารถประจักษ์ถึงปรมัตถ์จะดังกล่าวด้วยปัญญา จึงจักเป็นการหยั่งรู้จริง

ตามหลักเกณฑ์นี้ จะอาศัยทั้งการพิสูจน์ว่าเท็จ (falsify) ควบคู่ไปกับการพิสูจน์ว่าจริง (verify) เป็นเกณฑ์วินิจฉัยตัดสินความจริงทางพุทธธรรม

แต่ปัญหาสำหรับการพิสูจน์ว่าจริง ก็คือ จะรู้ชัดได้อย่างไรว่า ภาวะแห่งปรมัตถ์จะที่บุคคลผู้นั้นประจักษ์เป็นสิ่งเดียวกับที่พระพุทธเจ้ามุ่งหมาย หรือภาวะแห่งนิพพานที่บุคคลผู้นั้นเข้าถึง เป็นภาวะเดียวกับนิพพานที่พระพุทธเจ้าหมายถึง

ถ้ามีผู้เสนอกระบวนทัศน์ในการอธิบายพระไตรปิฎกแตกต่างกัน มากกว่า ๑ กระบวนทัศน์ ซึ่งทำให้มีความสอดคล้องกลมกลืนทางตรรกะภายในชุดของคำอธิบายด้วย และลงมือปฏิบัติแล้วก็สามารถประจักษ์กับภาวะ 'นิพพาน' ในประสบการณ์เชิงประจักษ์สอดคล้องกับคำอธิบายนั้น ๆ ด้วย เราจะใช้อะไรเป็นเกณฑ์วินิจฉัยว่ากระบวนทัศน์ไหนจริง กระบวนทัศน์ไหนเท็จ

เช่น สำนักธรรมกายอาจจะอธิบายพระไตรปิฎกอย่างหนึ่ง ให้มีความกลมกลืนทางตรรกะระหว่างเนื้อหาทั้งหมดในพระไตรปิฎก กับหลักวิชาธรรมกาย อาทิ อธิบายการเจริญสติปัฏฐาน ๔ เรื่อง พิจารณาภายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม ว่าได้แก่การพิจารณา กาย เวทนา จิต ธรรม ของกายละเอียดต่างๆ ที่ซ่อนอยู่ในกายเนื้อนี้ จนเข้าถึงธรรมกายเป็นต้น และผู้ปฏิบัติจำนวนหนึ่ง เมื่อประพฤติปฏิบัติไปแล้ว ก็ประจักษ์กับประสบการณ์เชิงประจักษ์เกี่ยวกับธรรมกาย รวมทั้งสภาวะนิพพานตามความหมายของกระบวนทัศน์ในการอธิบายพุทธธรรมแบบนี้ด้วย ขณะที่พุทธศาสนาเถรวาทจะมีกระบวนทัศน์ในการอธิบายพุทธธรรมที่แตกต่างออกไป โดยไม่เห็นด้วยกับเรื่องธรรมกาย เพราะจะกลายเป็นมีขันธที่ ๖ ซึ่งอยู่นอกกรอบความคิดในกระบวนทัศน์ของพุทธศาสนา

ลัทธิเถรวาท ในกรณีเช่นนี้จะวินิจฉัยได้อย่างไรว่า กระบวนทัศน์ในการอธิบายพุทธธรรม แบบไหนตรงกับ ความมุ่งหมายของพระพุทธเจ้า แบบไหนไม่ตรงกับ ความมุ่งหมายของพระพุทธเจ้า

ในกรณีเช่นนี้ อาจจะต้องอาศัยเกณฑ์วินิจฉัยใน ๒ ระดับ ประการแรก คือ อาศัยพระธรรมวินัย (รวมทั้งหลักจุลศีล มัชฌิมศีล มหาศีล ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกรอบแห่งพระธรรมวินัย) เป็นเกณฑ์ตัดสิน โดยมีสมมุติฐานว่า

๑. บุคคลที่ประพฤติปฏิบัติจนหมดกิเลสเข้าถึงนิพพานจริง ย่อมไม่มีกิเลสต้นห่ออะไรที่จะผลักดันให้ประพฤติชั่วละเมิดกรอบของพระธรรมวินัย แม้จะเป็นพระอรหันต์ที่หมดความยึดมั่นถือมั่น ไม่ต้องอาศัยกรอบของพระธรรมวินัยเป็นเครื่องคุ้มครองตน เหมือนลูกอ่อนของสัตว์ที่ยังต้องอาศัยกรอบของพ่อแม่เป็นเครื่องคุ้มครองจากอันตรายต่างๆ แต่พระอรหันต์ก็ย่อมมีสำนึกที่จะรักษาพระธรรมวินัยไว้ เพื่อเป็นเครื่องอาศัยสำหรับเวไนยสัตว์ที่ยังไม่ข้ามพ้นวิญญูสงสาร ฉะนั้นย่อมจะไม่ประพฤติตนล่วงละเมิดพระธรรมวินัย จนเป็นแบบอย่างและเป็นเหตุนำไปสู่การทำลายระบบพระธรรมวินัย ด้วยเหตุนี้ ถ้าเป็นบุคคลที่เข้าถึงนิพพาน และหมดกิเลสจริง (A) ย่อมจะไม่ล่วงละเมิดกรอบพระธรรมวินัย (B)

หรือ A----->B

๒. จากข้อ ๑. เราจึงอนุมานต่อไปได้ว่า บุคคลที่ล่วงละเมิดกรอบของพระธรรมวินัยในส่วนที่เป็นสาระสำคัญ ย่อมจะยังไม่ใช่มรรลุธรรมจริง (~ B---->~A) อันเป็นการอาศัยเกณฑ์พิสูจน์ว่าเท็จ (falsify) มาเป็นเครื่องวินิจฉัย

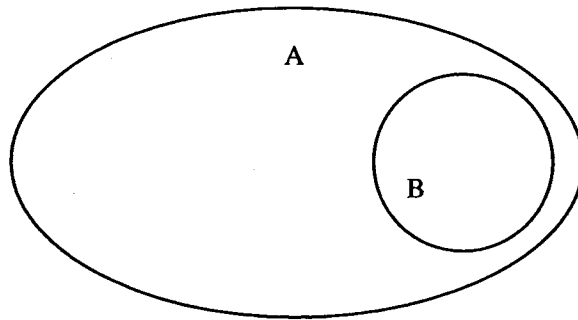
๓. สำหรับปัญหาว่าพฤติกรรมอย่างไรที่เป็นการละเมิดกรอบของพระธรรมวินัยนั้น แม้จะยังถกเถียงกันได้อีก แต่ก็ยังเป็นข้อถกเถียงที่มีกรอบแคบลง เพราะพระพุทธเจ้าได้ อาศัยหลักนิติปรัชญาในการสร้างระบบ

พระธรรมวินัย ซึ่งทำให้มีหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยเรื่องต่าง ๆ ชัดเจนขึ้น เหมือนกับระบบกฎหมายของทางอาณาจักร ที่มีระบบและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคดีคดีต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นเป็นตอน มองในแง่นี้ระบบพระธรรมจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก ต่อการรักษาสถาบันพุทธศาสนาให้คงไว้

สำหรับเกณฑ์ตัดสินวินิจฉัยในอีกระดับหนึ่ง เป็นเรื่องที่แต่ละบุคคลจะต้องตัดสินด้วยตนเองซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของหลักพุทธธรรมข้อหนึ่ง คือผู้รู้จะพึงรู้ได้ด้วยตนเอง

ขณะที่อธิบายข้อแรกของพุทธศาสนาชี้ให้เห็นว่าแก่นสารของชีวิตคือปัญหาหรือความทุกข์ กิจกรรมต่าง ๆ ทั้งหมดของชีวิต ตั้งแต่เข้าจวบจนเย็น ตั้งแต่เกิดจวบจนตาย เป็นกิจกรรมของการแก้ปัญหาหรือแก้ทุกข์ ความรู้ต่าง ๆ ทั้งหมดที่มนุษย์พัฒนาขึ้น จึงเป็นความพยายามที่จะตอบปัญหา เพื่อแก้ปัญหามนุษย์จากในแง่มุมใดแง่มุมหนึ่ง มิติใดมิติหนึ่ง หรือในระดับใดระดับหนึ่ง อย่างน้อยก็เพื่อประจักษ์ถึงตำแหน่งแห่งที่ของตนเองในธรรมชาติและเอกภพ ซึ่งเป็นปัญหา (หรือความทุกข์) ที่พื้นฐานที่สุด เพราะถ้ามนุษย์ไม่รู้ว่าคุณเองคือใคร เกิดมาเพื่ออะไร ก็ย่อมจะกำหนดทิศทางในการก้าวเดินต่อไปไม่ได้ การจะรู้จักตนเองได้วิธีหนึ่ง ก็โดยอาศัยการเรียนรู้ความจริงของธรรมชาติต่าง ๆ ที่อยู่รอบข้าง เพื่อให้รับรู้บริบทของตำแหน่งแห่งที่ซึ่งตนเองทรงกายอยู่ในธรรมชาติหรือในเอกภพ ด้วยเหตุนี้แม้แต่การเรียนรู้ศาสตร์บริสุทธิ์ต่าง ๆ เพื่อความรู้ ไม่ใช่เพื่อมุ่งประยุกต์มาใช้งานก็เป็นการเรียนรู้ เพื่อแก้ปัญหามนุษย์หรือแก้ทุกข์ของมนุษย์เช่นกัน

หากแก่นสาร (essence) ของความรู้ อยู่ที่การแก้ปัญหามนุษย์หรือแก้ทุกข์ตามนัยแห่งอธิบายข้อแรกนี้ ชุดของความรู้ใดที่สามารถตอบปัญหาและแก้ปัญหามนุษย์ได้ดีกว่า ก็ย่อมถือว่าเข้าถึงแก่นสารของความรู้มากกว่า

จากแผนภาพ ถ้าให้ A เป็นพื้นที่ของความรู้ที่เป็นความจริง และ B เป็นพื้นที่ของความรู้ส่วนที่แก้ปัญหาของมนุษย์ได้จริง

๑. เราอาจยังสรุปไม่ได้ว่า $A \rightarrow B$ เพราะความรู้บางอย่างอาจจะจริง แต่ไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาหรือแก้ทุกข์ของมนุษย์ได้ เนื่องจากเป็นคนละส่วนกัน

๒. แต่เราสรุปได้ว่า $\sim A \rightarrow \sim B$ เพราะถ้าความรู้นั้นไม่จริงอย่างสิ้นเชิง ย่อมจะไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาหรือแก้ทุกข์ของมนุษย์ เนื่องจากสิ่งที่ไม่จริง หรือเป็นสิ่งที่เท็จ ย่อมไม่มีคุณสมบัติในการช่วยตอบปัญหาและแก้ปัญหามนุษย์ได้อย่างถูกต้อง

๓. จากข้อ ๒. เราจะอนุมานโดยตรรกะได้ว่า $B \rightarrow A$ คือความรู้ชุดใดที่สามารถตอบปัญหาและแก้ปัญหามนุษย์ได้ ความรู้ชุดนั้นย่อมเป็นความจริงยังสามารถแก้ปัญหามนุษย์ได้มากเท่าใด ยิ่งเชื่อมั่นได้ว่าเป็นสัจจะความจริงมากเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ เมื่อระบบความรู้เกี่ยวกับการฝังเข็มเพื่อรักษาโรค สามารถรักษาโรคจำนวนหนึ่งให้หายได้ อย่างมีประสิทธิภาพเท่ากับความรู้ทางการแพทย์สมัยใหม่ ทั้งที่เราไม่สามารถลดทอนความรู้เกี่ยวกับการฝังเข็ม ให้มาอยู่ในกระบวนการทัศน์ของความรู้ทางการแพทย์สมัยใหม่ แต่เราก็เชื่อถือว่าระบบความรู้เกี่ยวกับการฝังเข็มเป็นความรู้ที่จริงเช่นกัน

และนักวิทยาศาสตร์ที่เชื่อมั่นในระบบความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ก็อาจจะเชื่อมั่นในพระเจ้า (ซึ่งอธิบายไม่

ได้จากกรอบความรู้ทางวิทยาศาสตร์) ว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงก็ได้ ถ้าเขาพบว่าความรู้และความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้าดังกล่าว สามารถแก้ปัญหาหรือแก้ทุกขในบางมิติที่เขาเผชิญอยู่ได้

ขณะที่เหตุผลเป็นสิ่งที่ผูกติดอยู่กับความสัมพันธ์ของความหมายแห่งมโนทัศน์ชุดหนึ่งๆ หรือ อัตตวา-ทูปาทานชุดหนึ่งๆ เหตุผลจึงเกิดขึ้นต่อเมื่อรับเอาอัตตวาทูปาทานอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่อยู่ภายใต้สายพันธุ์แห่งกระบวนการทัศน์ของความรู้กระบวนการทัศน์ใดกระบวนการทัศน์หนึ่ง มาเป็นรากฐานของเหตุผลแล้ว

ฉะนั้น เพราะเราเชื่อ (ในอัตตวาทูปาทาน ภายใต้กระบวนการทัศน์ของความรู้กระบวนการทัศน์หนึ่งๆ) เราจึงมีเหตุผล แต่ไม่ใช่เพราะเรามีเหตุผล เราจึงเชื่อ (ในกระบวนการทัศน์ของความรู้หนึ่งๆ)

ทั้งนี้ไม่ใช่ความเชื่อของเราจะเกิดขึ้นมาได้ลอยๆ ย่อมมีสาเหตุบางอย่างที่ทำให้เราเชื่อเพียงแต่ในภาษาพูด เรามักจะปะปนระหว่างคำว่า สาเหตุ (cause) กับเหตุผล (reason) เท่านั้น

ภายใต้กรอบความคิดที่กล่าวมา สาเหตุที่ทำให้เราเชื่อ และทำให้เรามีเหตุผล (หลังจากที่เชื่อและรับเอาความรู้ในกระบวนการทัศน์ใดกระบวนการทัศน์หนึ่ง มาเป็นฐานรากของระบบเหตุผลแล้ว) ก็คือศักยภาพในการตอบปัญหาและแก้ปัญหา (หรือแก้ทุกข) ของความรู้ชุดนั้นๆ นั่นเอง ซึ่งเป็นภาวะในจิตที่แต่ละคนจะพึงประจักษ์ได้ด้วยตนเอง

ถ้าความรู้ดังกล่าวสามารถช่วยตอบปัญหา และแก้ปัญหาได้อย่างครอบคลุมกว้างขวางไม่ว่าในภาวะใดๆ ในกาลเวลาใดๆ (อภาลิโก) อย่างถึงที่สุด จนช่วยให้มนุษย์พ้นทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง เป็นอิสระจากภาวะความบีบคั้นเป็นทุกข์อย่างสิ้นเชิง โดยไม่มีภาวะแฝงของความทุกข์ใดๆ หลงเหลืออยู่อีก ก็ย่อมมั่นใจได้ว่าความรู้นั้นๆ คือปรมัตตลัจจะจริง ตามความหมายที่พระพุทธเจ้าหมายถึง ปรมัตตลัจจะนี้จึงเป็นสิ่งที่ปัจเจก

บุคคลแต่ละคนจะต้องประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง โดยไม่สามารถใช้เกณฑ์วินิจฉัยจากภายนอกมาช่วยตัดสินได้

บทสรุป

เมื่อเราอ่านพระไตรปิฎกพระสูตรต่างๆ เราจะพบว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้เครื่องมือทางภาษา ที่มีอยู่ในสมัยพุทธกาล เพื่อสื่อแสดงถึงหลักพุทธธรรม เมื่อพบฤๅษีที่บูชาไฟ ก็ทรงอาศัยภาษาเกี่ยวกับเรื่องความร้อนของไฟในการสื่อแสดงหลักพุทธธรรม ฯลฯ

ภาษาจึงเปรียบเหมือนนิ้วมือที่ชี้ไปยังดวงจันทร์ สิ่งที่ทรงมุ่งหมายจะให้ ดู คือดวงจันทร์ ไม่ใช่นิ้วมือ

ในยุคสมัยปัจจุบันเรามีเครื่องมือทางภาษาจำนวนมากขึ้น ที่จะสามารถนำมาใช้สื่อแสดงหลักพุทธธรรมได้ เช่น มีฟิล์มภาพยนตร์ที่จะใช้สื่อสภาวะของหลักไตรลักษณ์ และการปรุงแต่งเป็นอิตตาตัวตนของสิ่งต่างๆ จากสิ่งที่ดำรงอยู่เพียงในแต่ละปัจจุบันขณะ หรือมีภาษาเกี่ยวกับทฤษฎีสัมพัทธภาพ ที่สามารถสื่อแสดงการปรุงแต่งของรูป-นาม เป็นต้น

ขณะที่พุทธศาสนา เป็นรากฐานทางจริยธรรมของสังคมไทย ความเสื่อมศรัทธาของผู้คนในสังคมปัจจุบันต่อพุทธศาสนา (เพราะไม่สามารถอธิบายหลักพุทธธรรมให้อยู่ภายใต้กรอบแห่งความหมายของความรู้สำหรับผู้คนยุคสมัยนี้ได้) เป็นสาเหตุทำให้จริยธรรมของผู้คนในสังคม (ที่ฝังตัวอยู่ภายใต้ความศรัทธาในหลักธรรมทางพุทธศาสนา) เกิดความเสื่อมต่ำลง ส่งผลนำไปสู่ปัญหาต่างๆ ทางสังคมอีกมากมายที่ยึดโยงอยู่กับความเสื่อมจริยธรรมของสังคมนี้

ขณะเดียวกัน กระบวนทัศน์ในการอธิบายพุทธธรรมของพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทในสังคมไทย ซึ่งมีรหัสทางพันธุกรรมแห่งความรู้ของกระบวนการทัศน์นี้ เป็นกรอบกำหนดการอธิบายหลักพุทธธรรมให้อยู่ภายใต้ขอบเขตหนึ่ง อาจจะเป็นสายพันธุ์ของความรู้ที่ไม่มีศักยภาพเพียงพอ ต่อการปรับตัวเข้ากับความเป็น-

แปลงของโลกยุคปัจจุบันก็ได้ ความเสื่อมศรัทธาของผู้คนต่อสถาบันพุทธศาสนาในสังคมไทย จึงได้ปรากฏให้เห็น

ในกรณีเช่นนี้ การสร้างสายพันธุ์แห่งกระบวนทัศน์ของความรู้ เกี่ยวกับพุทธธรรมสายพันธุ์ใหม่ ซึ่งมีรหัสทางพันธุกรรมของความรู้บางตัว ที่ผิดแผกไปจากกระบวนทัศน์เดิม มีการอธิบาย 'อิตตวาทุปาทาน' ของคำที่เป็นกุญแจสำคัญบางคำ อาทิ คำว่า ศีล, สมาริ,

ปัญญา เป็นต้น ในความหมายที่ผิดแผกจากเดิม อาจจะ เป็นหนทางในการพัฒนาพุทธศาสนาตามตรรกะของ ทฤษฎีวิวัฒนาการแห่งคงความรู้ ดังที่กล่าวมา เพื่อช่วยให้พุทธศาสนาสามารถวิวัฒน์ดำรงอยู่รอดต่อไปใน อารยธรรมของมนุษย์ และช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ของสังคมที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความเสื่อมจริยธรรมของผู้คนก็ได้

การอ้างอิง

๑. พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสนาฉบับประมวลศัพท์*, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๔๓๓.
๒. เพิ่งอ้าง, หน้า ๓๙๘.
๓. สมณะโพธิรักษ์อธิบาย 'อิตตวาทุปาทาน' ว่ามาจากรากศัพท์ อิตตา+วาทะ+อุปาทาน โดยแปลความว่าการยึดมั่นหรือเคติอภาษาเขามาเป็นอิตตาดัตตน
๔. อังถึงใน อภรณ์ พุกกะมาน (ผู้เรียบเรียง), *สมาธิพุทธ*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มูลนิธิธรรมสันติ, พ.ศ. ๒๕๓๐), หน้า ๑๑๕. ยกคำภาษาบาลีในที่นี้เขียนเป็นภาษาไทย เพื่อความสะดวกในการอ่านของชาวบ้านทั่วไปที่ไม่รู้ภาษาบาลี
๕. ดูรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใน Thomas Kuhn, *The Structure of Scientific Revolution* Chicago: The University of Chicago Press, ๑๙๗๐).
๖. ความหมายของเกมภาษาใน Ludwig Wittgenstein, *Philosophical Investigation*, Translated By G.G.M. Anscombe, 2d ed. (New York : The Macmillan, 1967).
๗. การอธิบาย 'รูป' ว่าเป็นสิ่งที่ถูกรู้ และ 'นาม' เป็นผู้รู้หรือตัวรู้ โดยสิ่งที่ทำหน้าที่รับรู้ในขณะจิตหนึ่ง (นาม) อาจกลายเป็นสิ่งที่ถูกรู้ (รูป) ในอีกขณะจิตหนึ่ง จนเกิดเป็นพลวัตของรูป-นาม เป็นการอธิบายของสมณะ โพธิรักษ์แห่งสันติอโศก ซึ่งดูได้จากสมณะโพธิรักษ์, *คนคืออะไร ทำไมสำคัญนัก* (กรุงเทพฯ: บริษัทฟ้าอภัย จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๙-๑๑๐.
๘. อังถึงใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *พุทธธรรม* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๗๙.
๙. ดู, เพิ่งอ้าง, หน้า ๖๗-๖๘.
๑๐. ดู, เพิ่งอ้าง, หน้า ๘๑.
๑๑. อังถึงใน, เพิ่งอ้าง, หน้า ๖๕๑.
๑๒. ดู สุนัย เศรษฐบุญสร้าง, 'การประยุกต์แนวความคิด เรื่องเกมภาษาของวิตเกินสไตน์ในการอธิบายเรื่องความหมายในศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีภาษาของสำนักสันติอโศก,' วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย สาขาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย สาขาปรัชญา พ.ศ. ๒๕๒๘, บทที่ ๕.
๑๓. อังถึงใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *อ้างแล้ว*, หน้า ๖๕๕-๖๕๖.